

ВПЛИВ ІДЕЙ ЛЕОПОЛЬДА ФОН РАНКЕ НА РОЗВИТОК ПОЗИТИВІЗМУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ 2-ОЇ ПОЛ. XIX СТ.

Розвиток історичної науки у II пол. XIX ст. в Російській імперії знайшов вираження в оформленні ідей позитивізму. Особливою була зацікавленість вітчизняних істориків у науковій спадщині німецьких істориків. Насамперед це було пов'язано з тим, що ідеї німецьких вчених знаходили відгук серед російської наукової історичної спільноти. Молоді вчені та випускники університетів відвідували німецькі університети, де знайомились з науковим доробком свої колег, слухали лекції досвідчених німецьких істориків, вивчали методи наукових досліджень, що впроваджувались у закладах Німеччини. Основною причиною захоплення німецькою історіографією була ідеологічна близькість істориків обох імперій, які в той час вирішували задачу формування національної та державницької ідеї. Також вітчизняних вчених приваблював універсалізм, запропонований німецькою історичною наукою. У своїх працях німецькі дослідники охоплювали всі часи та народи, створюючи всесвітню історію та вписуючи історію Німеччини у загальносвітовий контекст.

Панівною парадигмою історичних досліджень того часу була позитивістська ідеологія. Основу позитивізму складали наступні дослідницькі установки. Принцип історизму визначався як найважливіший у гуманітарних науках. Суть його полягала в твердженні, що всі історичні епохи – певні фази однієї і тієї ж еволюції, де кожен новий етап впливає з попереднього і готує наступний залежно від незмінних законів.

Причинно-наслідковий зв'язок подій є основою історичної концепції позитивізму. Прогрес і порядок розглядалися як дві основних і взаємопов'язаних умови сучасної цивілізації. Прогрес розумівся як безперервний поступ до однієї конкретної мети. Достовірне знання на противагу сумнівному встановлювалося шляхом сходження від простого до складного. Позитивізм висував заперечення проти спекулятивних (умоглядних, метафізичних) побудов. Позитивне знання означало пізнання всього того, що є в дійсності. Наративна методика позитивізму була заснована на реальності подій і фактів, описувала історію без всяких «метафізичних домислів». Загальні висновки з історичного матеріалу для позитивіста сприймалися як «метафізика», яка була непридатна для опису історії. У позитивізмі проявилася спроба передбачення: вивчати реальну дійсність, щоб робити припущення про те, що має статися.

Оформлення німецького позитивізму в галузі історії пов'язано з ім'ям Леопольда фон Ранке (Leopold von Ranke, 1795-1886 р.р.) – професора Берлінського університету (1825-1871), офіційного історіографа Пруссії від 1841 р. Ранке закликав істориків описувати минуле, дотримуючись того, «як це було насправді». У схемі Ранке факти самі об'єднувалися в загальні групи, тому завдання історика полягало у відборі цих природних груп і розкритті їхнього змісту. При цьому виявлялася безперервність між подіями, нитка взаємодій і впливів, переходів від одного історичного прагнення до іншого. Дана нитка ніде не переривається. Тому допускалися міркування про всесвітню історію та загальний розвиток людства. На думку Ранке, в історичному розвитку не має сенсу шукати інших керівних ідей крім зміни тенденцій, в яких з'єднуються у різні епохи елементи матеріальних і духовних властивостей: господарські, політичні, правові, морально-релігійні, розумові та ін. Тому увага акцентувалася на житті держав: у фокусі переваг виявилися віра й релігія, політичні установи, правові відносини, господарські умови.

В історії людства, згідно з поглядами Л. Ранке, виявляється нескінченна різноманітність процесів, які проявляються за певними законами. Під керівними ідеями

розуміються панівні тенденції кожного століття. Історик повинен розчленувати основні тенденції століть і розгорнути велику історію людства, яка представляє комплекс цих різних тенденцій. У кожному період розвитку людства проявляється певна тенденція. Прогрес в історії заснований на тому, що рух людського духу проявляється в кожному періоді, висувуючи то одну, то іншу тенденцію і своєрідно виявляючись у них [1].

У Російській імперії прихильниками ідеї про спільні історичні закони, які керують людством, були представники так званої «скептичної школи» у російській історіографії на чолі з професором М. Т. Каченовським та відомим істориком та історіографом, професором Київського університету В. С. Іконніковим, які вважали цю ідею науковою й новою. В. С. Іконніков був прихильником ідей Л. Ранке, що тільки історія заснована на критично досліджених джерелах може бути справжньою історією. [2, с. 17]

Серед вітчизняних вчених, які присвятили частину своєї творчості вивченню досвіду німецької позитивістської школи XIX ст. був професор Харківського університету, згодом академік В. П. Бузескул (1858-1931). Видатний вчений, відомий в історіографії, головним чином, як фахівець з античної історії. Але науково-педагогічні інтереси В. П. Бузескула поширювалися на всі періоди історії, зокрема на історію та історіографію середніх віків.

Кращою німецькою роботою з історії середніх віків В. П. Бузескул вважав «Всесвітню історію» Л. Ранке. Він визнавав, що Л. Ранке – один з найбільших істориків нашого століття, наукові пошуки якого вражають своєю неупередженістю, наявністю нових, введених до наукового обігу джерел, вмінням автора проявити в роботі з ними свій критичний талант дослідника. Бузескул відмітив, що задача написання «Всесвітньої історії» не під силу одній людині, оскільки необхідні надзвичайні знання, щоб самостійно розробити великі обсяги історичного матеріалу, вміння розпорядитися ним та дотриматись історичної перспективи, широта та глибина погляду, саме ці якості, на думку Бузескула були притаманні Л. Ранке.

Важливим на думку автора було, те що Л. Ранке написав не просто збірку окремих історій, а створив цілісну працю, в якій історичне життя переходить від однієї нації до іншої. Значна увага приділяється, також вмінню Ранке майстерно критикувати джерела. У розробці правил критики джерела Ранке, безумовно, був ідеалом для Бузескула. Саме ці прийоми роботи з джерельною базою він широко використовував у своїх наукових розробках. [3, с. 50, 52, 58].

Звертався до методів досліджень, сформульованих Л. Ранке, і відомий український історик-медієвіст, член Історичного товариства імені Нестора-Літописця, член-кореспондент Петербурзької АН І. В. Лучицький. Він відмітив, що роботи Ранке заклали підвалини історичної критики джерела. Особливо важливим І. В. Лучицький вважав принцип, згідно з яким ступінь достовірності будь-якого джерела слід оцінювати з точки зору близькості його до подій, які описуються [4].

До середини 60-х р.р. XIX ст. в історичній науці Російської імперії остаточно утвердилася позитивістська методологія, одним з головних положень якої було визнання багатofакторності історичного процесу. Особливі, притаманні лише позитивістській методології, підходи до роботи з джерелом, широко використовували у науковій практиці вітчизняні дослідники минулого.

Література:

1. Ранке Л. Об эпохах новой истории. Лекции, читанные баварскому королю Максимилиану II (в 1854 г.). М.: Тип. И. А. Баландина, 1898. 192 с.
2. Иконников В. С. Опыт русской историографии: в 2 т. К., 1891. Т. 1. Кн. 1. 1067 с.
3. Бузескул В. П. Леопольд Ранке (Некролог). *Журнал министерства народного просвещения*. 1886. № 7. С. 50-61.
4. Лучицкий И. В. О заслугах Л. Ранке в области исторической науки. *Чтения в историческом обществе Нестора-летописца*. 1888. Кн. 2. С. 269-270.